दण्डधरे, त्रि। यथा, महाभारते। १।१३९।२८।
"भीमसेनो महाबाहुर्द्दण्डपाणिरिवान्तकः।
प्रविवेश महासेनां मकरः सागरं यथा॥")

दण्डपारुष्यं, क्ली, (दण्डेन यत् पारुष्यं परुषता। दण्ड्यतेऽनेनेति दण्डो देहस्तेन यत् पारुष्यं विरुद्धाचरणमिति मिताक्षरा।) राज्ञां सप्तव्यसनान्तर्गतव्यसनविशेषः। इति हेमचन्द्रः। ३। ४०३॥ अष्टादशविवादान्तर्गतविवादविशेषः। तत्तु ताड़नादि। इति मनुटीकायां कुल्लूकभट्टः॥ (यथा, मनुः। ८। २७८।
"अत ऊर्द्ध्वं प्रवक्ष्यामि दण्डपारुष्यनिर्णयम्॥")

दण्डपालः, पुं, (दण्डं शरीरं पालयतीति। पालि+अण्।) अर्द्धशफरमत्स्यः। दाँड़िका इति भाषा। इति हारावली। १९०॥ (दण्डेन पालयतीति। पालि+अच्।) द्वारपालः॥

दण्डपालकः, पुं, (दण्डपालवत् कायतीति। कै+कः।) शकुलमत्स्यः। इति हारावली। १९१॥

दण्डबालधिः, पुं, (दण्ड इव बालधिर्यस्य।) हस्ती। इति शब्दरत्नावली॥

दण्डभृत्, पुं, (दण्डं चक्रभ्रामणार्थं लगुड़ादिकं बिभर्त्तीति। भृ+क्विप् तुगागमश्च।) कुम्भकारः। इति त्रिकाण्डशेषः॥ (दण्डं दमनं बिभर्त्तीति।) दण्डधारके, त्रि॥

दण्डयात्रा, स्त्री, (दण्डाय शत्रुदमनाय या यात्रा प्रयाणम्।) दिग्विजयः। संयानम्। वरयात्रा। इति मेदिनी। रे, २६५॥

दण्डयामः, पुं, (दण्डं यच्छतीति। यम+अण्।) यमः। दिनम्। अगस्त्यः। इति मेदिनी। मे, ६०॥

दण्डरी, स्त्री, डङ्गरीफलम्। इति राजनिर्घण्टः॥

दण्डवादी, [न्] पुं, (दण्डेन वदतीति। वद+णिनिः।) दर्व्वटः। द्वारपालः। इति हारावली। १२८॥ दण्डवक्तरि, त्रि॥

दण्डवासी, [न्] पुं, (दण्डेन वसतीति। वस+णिनिः।) द्वारपालः। इति त्रिकाण्डशेषः॥ एकग्रामाधिकृतजनः। इति जटाधरः॥

दण्डविष्कम्भः, पुं, (दण्डं मन्थानदण्डं विष्कभ्नाति निबध्नाति यत्र। वि+स्कम्भ+अधिकरणे घञ्। वेः स्कभ्नातेर्नित्यमिति षत्वम्।) यत्र स्तम्भादौ आकर्षणार्थं रज्वा दण्डो निबध्यते सः। घोलमओया खुँटी इति भाषा। तत्पर्य्यायः। कुठरः २। इत्यमरः। २।९।७४॥

दण्डवृक्षकः, पुं, (पत्रविहीनत्वात् दण्ड इव वृक्षः। ततः स्वार्थे कन्।) स्नुही। इति राजनिर्घण्टः॥

दण्डहस्तं, क्ली, (दण्ड इव हस्तो वृन्तरूपो यस्य।) तगरपुष्पम्। इति राजनिर्घण्टः॥

दण्डाजिनं, क्ली, शाठ्यम्। इति शब्दार्थकल्पतरुः॥ (कपटिनां बहिर्दृश्यादिकं यतीनां दण्डाजिनवत् आर्य्यलिङ्गत्वेन प्रतीयमानत्वात् तदर्थोऽत्रोपचर्य्यते। दण्डश्च अजिनञ्च द्वयोः समाहारः। यतीनां दण्डं मृगचर्म्म च। यथा, देवीभागवते। १। १९। ३१।
"दण्डाजिनकृता चिन्ता यथा तव वनेऽपि च।
तथैव राज्यचिन्ता मे चिन्तयानस्य वा न वा॥")

दण्डादण्डि, व्य, (दण्डैश्च दण्डैश्च प्रहृत्य प्रवृत्तं युद्धम्। "इच् कर्म्मव्यतिहारे।" ५। ४। १२७। इति इच्।) परस्परदण्डकरणकप्रहाररूपयुद्धम्। इति व्याकरणम्॥ लाठालाठि इति भाषा॥

दण्डारः, पुं, (दण्डं ऋच्छतीति। ऋ+अण्।) वाहनम्। मत्तहस्ती। शरयन्त्रकम्। कुम्भकारस्य चक्रम्। इति मेदिनी। रे, १६८॥

दण्डाहतं, क्ली, (दण्डेन आहतम्।) घोलम्। इत्यमरः।२।९।५३॥ (दण्डेन ताड़िते, त्रि॥)

दण्डिकः, पुं, (दण्डोऽस्त्यस्येति। दण्ड+"अत इनिठनौ।" ५। २। ११५। इति ठन्।) दण्डधारकः। छड़िवरदार इति आसावरदार इति च भाषा। मत्स्यविशेषः। डानिकणा माछ इति भाषा। अस्य गुणाः। कफवायुपित्तनाशित्वम्। तिक्तत्वम्। लघुत्वञ्च। इति राजवल्लभः॥ (दण्डदातरि नियामके, त्रि। यथा, महाभारते। ६। ११। ३६।
"न तत्र राजा राजेन्द्र! न दण्डो न च दण्डिकः।
स्वधर्म्मेणैव धर्म्मज्ञ! ते रक्षन्ति परस्परम्॥")

दण्डिका, स्त्री, (दण्डवदाकृतिरस्त्यस्याः। दण्ड+ठन्+टाप्।) हारविशेषः। इति जटाधरः॥ रज्जुः। यथा, अङ्गुल्योत्कर्षं दण्डिकां छिनत्ति। इति सुपद्मव्याकरणम्॥ दण्डिका रज्जुरिति तट्टीकाकारः॥

दण्डितः, त्रि, (दण्डः सञ्जातोऽस्येति। दण्ड+"तदस्य सञ्जातं तारकादिभ्य इतच्।" ५।२।३६। इति इतच्।) कृतदण्डः। तत्पर्य्यायः। दापितः २ साधितः ३। इति हेमचन्द्रः॥

दण्डी, [न्] पुं, (दण्डोऽस्त्यस्येति। दण्ड+"अत इनिठनौ।" ५। २। ११५। इति इनिः।) जिनविशेषः। इति त्रिकाण्डशेषः॥ (स तु कवीनामन्यतमः काव्यादर्शदशकुमारचरितादिग्रन्थप्रणेता। शङ्कराचार्य्यसमकालीनोऽयम्। यथा, शङ्करविजये। १५। १४०।
"स कथाभिरवन्तिषु प्रसिद्धान्
विबुधान् बाणमयूरदण्डिमुख्यान्।
शिथिलीकृतदुर्म्मताभिमानान्
निजभाष्यश्रवणोत्सुकांश्चकार॥")
यथा, कालिदासः।
"जाते जगति वाल्मीके कविरित्यभिधीयते।
कवी इति ततो व्यासे कवयस्त्वयि दण्डिनि॥"
दमनकवृक्षः। इति राजनिर्घण्टः॥ यमः। (यथा, महाभारते। १। १९०। १७।
"तं वृक्षमादाय रिपुप्रमाथी
दण्डीव दण्डं पितृराज उग्रम्॥")
द्वाःस्थः। चतुर्थाश्रमी। (अस्य व्यवहारादिकं यदुक्तं मनौ। ६। ४१-५८।
"आगारादभिनिष्क्रान्तः पवित्रोपचितो मुनिः।
समुपोढ़ेषु कामेषु निरपेक्षः परिव्रजेत्॥
एक एव चरेन्नित्यं सिद्ध्यर्थमसहायवान्।
सिद्धिमेकस्य संपश्यन्न जहाति न हीयते॥
अनग्निरनिकेतः स्याद् ग्राममन्नार्थमाश्रयेत्।
उपेक्षकोऽसङ्कुसुको मुनिर्भावसमाहितः॥
कपालं वृक्षमूलानि कुचेलमसहायता।
समता चैव सर्व्वस्मिन्नेतन्मुक्तस्य लक्षणम्॥
नाभिनन्देत मरणं नाभिनन्देत जीवितम्।
कालमेव प्रतीक्षेत निर्द्देशं भृतको यथा॥
दृष्टिपूतं न्यसेत् पादं वस्त्रपूतं पिबेज्जलम्।
सत्यपूतां वदेद्वाचं मनःपूतं समाचरेत्॥
अतिवादांस्तितिक्षेत नावमन्येत कञ्चन।
न चेमं देहमाश्रित्य वैरं कुर्व्वीत केनचित्॥
क्रुध्यन्तं न प्रतिक्रुध्येदाक्रुष्टः कुशलं वदेत्।
सप्तद्वारावकीर्णाञ्च न वाचमनृतां वदेत्॥
अध्यात्मरतिरासीनो निरपेक्षो निरामिषः।
आत्मनैव सहायेन सुखार्थी विचरेदिह॥
न चोत्पातनिमित्ताभ्यां न नक्षत्राङ्गविद्यया।
नानुशासनवादाभ्यां भिक्षां लिप्सेत कर्हिचित्॥
न तापसैर्ब्राह्मणैर्व्वा वयोभिरपि वा श्वभिः।
आकीर्णं भिक्षुकैर्व्वान्यैरागारमुपसंव्रजेत्॥
कलृप्तकेशनखश्मश्रुः पात्री दण्डी कुसुम्भवान्।
विचरेन्नियतो नित्यं सर्व्वभूतान्यपीडयन्॥
अतैजसानि पात्राणि तस्य स्युर्निर्व्रणानि च।
तेषामद्भिः स्मृतं शौचं चमसानामिवाध्वरे॥
अलाबुं दारुपात्रञ्च मृण्मयं वैदलन्तथा।
एतानि यतिपात्राणि मनुः स्वायम्भुवोऽब्रवीत्॥
एककालञ्चरेद्भैक्षं न प्रसज्जेत विस्तरे।
भैक्षे प्रसक्तो हि यतिर्विषयेष्वपि सज्जति॥
विधूमे सन्नमुषले व्यङ्गारे भुक्तवज्जने।
वृत्ते शरावसम्पाते भिक्षां नित्यं यतिश्चरेत्॥
अलाभे न विषादी स्याल्लाभे चैव न हर्षयेत्।
प्राणयात्रिकमात्रः स्यात् मात्रासङ्गाद्विनिर्गतः॥
अभिपूजितलाभांस्तु जुगुप्सेतैव सर्व्वशः।
अभिपूजितलाभैश्च यतिर्म्मुक्तोऽपि बध्यते॥"
दण्डग्रहणादेव दण्डी। भार्य्यादिषु विद्यमानेषु दण्डग्रहणेन प्रत्यवायो जायते। यदुक्तं महानिर्व्वाणतन्त्रे १३ पटले।
"स्थितायां यौवनयुतकान्तायां परमेश्वरि!।
सर्व्वं हि विफलं तस्य यः कुर्य्याद्दण्डधारणम्॥
विद्यते पितरौ देवि! यः कुर्य्याद्दण्डधारणम्।
सन्न्यासं विफलं तस्य रौरवाख्यं गमिष्यति॥
विद्यते बालभावेन यस्य कान्ता सुतस्तथा।
सन्न्यासधारणं तस्य वृथा हि परमेश्वरि!॥
सगुरुश्चापि शिष्यश्च रौरवाख्यं प्रपद्यते॥"
अधुनातनदण्डिनस्तु प्रायशः शङ्कराचार्य्यसम्प्रदायान्तर्गता अतस्तेषां निर्गुणब्रह्मोपासनैव परमो धर्म्मः। एते तु मुण्डिनः प्रायशः परिहितरञ्जितवस्त्रा रुद्राक्षमालाधारिणश्च। दण्डिनस्तु द्वादशवर्षपर्य्यन्तं भिक्षापर्य्यटनादिकं विधाय दण्डान् परित्यज्य परमहंसाश्रममाश्र-